
Československo-sovětské vztahy v letech 1945–1948 ve světle francouzských archivů

Yvon Lacaze

Za druhé světové války prezident Beneš, traumatizovaný mnichovským diktátem, spatřoval od té doby v Sovětském svazu privilegovaného spojence své země, povoláného osvobodit československé území a dát pádnou odpověď na eventuální požadavky zlovolných sousedů.¹ Dne 12. prosince 1943 podepsal v Moskvě Smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR, a to za takových podmínek, v nichž podle slov šéfa jeho kabinetu nabídl Stalinovi, aby začlenil Prahu do pásma sovětského vlivu, a poskytl mu možnost, aby Sovětský svaz zasahoval do záležitostí střední a východní Evropy i do vnitřních problémů ČSR.² V následující stati chceme nastínit historii vztahů těchto dvou států od osvobození v květnu 1945 až do státního převratu v únoru 1948, jak ji lze sledovat z dokumentů uložených v archivu Quai d'Orsay.

Beneš a komunismus

Odsoudili bychom se k naprostému nepochopení Benešova postoje ke komunismu a k Sovětskému svazu těsně po druhé světové válce, kdybychom ponechali bez povšimnutí jeho rozhodnutí skoncovat s „předválečnou demokratickou koncepcí“ a definitivně se zbavit pravicových stran, jež měly zmizet zároveň s hitlerismem. Dílo „obnovy“ uskutečněné v Praze, jak prohlašuje Beneš v červenci 1945, má svůj základ v důvěře Čechů vkládané do SSSR, a pokud konstatuje shodu československé demokracie s francouzskými tradicemi, klade také požadavek provádět „sociální revoluci bez možnosti návratu nazpět“. Československo pro něj představuje model jak pro západní, tak pro východní Evropu, a to díky souladu československé demokratické koncepce se sovětským pojetím reorganizace střední Evropy.³ Když se tyto myšlenky donesly k uchu francouzského velvyslance v Londýně Massigliho, podivil se, že se Beneš „odvažuje pět chvátů na demokratický systém, k němuž jej nutí nezbytnost“, a proto předpokládal, že tento člověk „prožívá smutek, neboť byl dnes zahrán tak daleko od koncepcí svého učitele Masaryka“.⁴

Když byl Beneš 15. prosince 1945 promován na čestného doktora Univerzity Karlovy, vyslovil myšlenku, že překonané stadium liberální demokracie musí ustoupit demokracii socialistické, aniž by bylo zapotřebí uchýlit se k diktatuře proletariátu. V této nové demokracii by si všechny strany byly rovné; KSČ by zaujala místo, které jí náleží, aniž by si mohla přisvojovat zvláštní, vyšší poslání, které by ji opravňovalo vzít do svých rukou osudy země.⁵

V této souvislosti se Benešův postoj ke komunistům vyjasňuje. Prezident leckdy projevuje spokojenost, že je umírněn; jde tak daleko, že si přeje, aby ve volbách příliš neztratili; zdůrazňuje rezervovanost SSSR, zatímco jeho funkce hlavy československého státu představuje pro Moskvu záruku, že Praha nezaujme vůči ní nepřátelský poměr; Češi a Slováci nakonec zůstávají pány ve svém domově.⁶ Beneš zdůrazňuje dobrou vůli vedoucích činitelů KSČ, kteří nesmějí být zahráni do opozice.⁷ Přitom však není naivně důvěřivý, neboť líčí Československo jako demokracii podřízenou totalitnímu režimu, který vládne v SSSR.⁸

Velkou ctižádostí Edvarda Beneše a jeho ministra zahraničních věcí Jana Masaryka bylo učinit z jejich země jakýsi „most“ mezi Východem a Západem. Ve svém projevu, předne-

seném v Národním shromáždění 7. března 1946, Masaryk vzpomíná na londýnský exil, kdy byl „blízkým přítelem prezidenta Roosevelta a zároveň diplomatického zástupce SSSR Ivana Majského“, a zdůrazňuje, jaký význam byl od té doby přikládán uzavření paktu se SSSR, „aby se zabránilo novému Mnichovu“, a konečně také bratrství lidu obou zemí, zpečetěnému osvobozením. Zařazuje československou zahraniční politiku do linie prezidenta Osvoboditele a Edvarda Beneše, politiku, která sjednocuje pojmy politické demokracie a společenského pokroku. Přitom však Masaryk nevylučuje přátelská pouta se Západem a vyslovuje se pro „zahraniční politiku především československou, tj. odpovídající naší vnitřní situaci, našemu postavení v Evropě a zájmu našeho lidu“. A nakonec charakteristická formulace: „Československo jako spojovník mezi Východem a Západem by chtělo zůstat samo sebou. My, malé národy, máme mnoho čemu se učit, inspirujeme se právě tak ze Západu, jako z Východu.“⁹

Ve svém projevu v Chicagu v prosinci 1946 se Jan Masaryk zabývá představou „křížovky nebo pojítka mezi rozdílnými ideologiemi“.¹⁰ Tato představa mostu však narazila na první překážku v červnu 1946. Tehdy Beneš upřesnil, že Československo geograficky leží mezi Německem a Ruskem, tedy nikoli mezi Západem a SSSR; v narážce na divergence, které od sebe dělí Anglosasy a Rusy, dává na srozuměnou, že kdyby Československo mělo volit, neváhalo by.¹¹ Uvidíme, jak za několik měsíců komunističtí předáci definitivně odmítnou koncepci Československa jako prostředníka mezi dvěma bloky.

Koncepce československo-sovětského spojení

Československá politická třída jako celek považuje československo-sovětské spojení za hlavní záruku bezpečnosti proti německé agresivitě, jak se také mj. vyjádřil Beneš.¹² Zdůrazňuje, že toto spojení je slučitelné s aliancemi, které oba partneři uzavřeli se západními zeměmi. Tuto slučitelnost ochotně konstatuje Ripka,¹³ Zenkl,¹⁴ Drtina,¹⁵ a dokonce i Hála, který je někdy až velmi nespravedlivý vůči Západu, aby lépe dokázal, že antikomunismus ve vnitřní politice neznamená odmítnutí spojení se SSSR.¹⁶ V letech 1945–1946 zdůrazňuje snahu SSSR nevměšovat se do československých vnitřních záležitostí nejen prokomunista Fierlinger,¹⁷ ale i Ripka, jemuž se orientace československé zahraniční politiky jeví jako pro Rusy důležitější než moc KSČ,¹⁸ a konečně i samo francouzské velvyslanectví. Chargé d'affaires Keller sice uznává, že všechno závisí na náladě Moskvy, avšak v srpnu 1945 trvá na stanovisku, že Sověti povolili ustavit v Praze nezávislý demokratický režim.¹⁹

Československo-sovětské spojení nebylo výhradně záležitostí citu, nýbrž také odpovídalo československým zájmům. V otázkách přesunu obyvatelstva a územních požadavků mohli Češi a Slováci počítat s diplomatickou podporou SSSR.²⁰

Toto spojení se brzy začleňuje do koncepce *slovanské solidarity, slovanské rodiny*: 1. ledna 1946 připomíná sovětský velvyslanec Zorin společné vítězství slovanských národů, dovršené v předešlém roce;²¹ Gottwald vyzvedá „specifické zájmy“ slovanských národů, seskupených kolem SSSR;²² v září 1946 nejenže vzdává čest diplomatické opoře SSSR, ale také pronáší chvalozpěv na Polsko, ještě zcela nedávno podezřelý.²³ V únoru 1947, tj. v době, kdy byla podepsána Smlouva o polsko-československém přátelství, Gottwald prohlašuje, že západní hranice Polska na Odře a Nise je „hranicí Slovanů“.²⁴ Jestliže i Ripka považuje svou zemi za nezávislou vzhledem k národnímu cítění komunistů (přitom však připojuje Československo ke „kulturnímu Západu“),²⁵ je tomu tak proto, že se ruský komunismus tehdy považoval spíše za „slovanský“ než internacionální fenomén.²⁶

Zároveň s tím, jak se zvyšuje váha KSČ, vyvíjí se i představa *slovanské skupiny*. Koncepce slovanské solidarity je spojována s představou nerozborného společenství směřujícího k pokroku (Gottwald, říjen 1947).²⁷ Pro komunistického státního tajemníka na Ministerstvu zahraničních věcí Vladimíra Clementise byla slovanská skupina definována ve formě jejích různých složek, které prošly stejnými revolučními přeměnami (tváří v tvář

táboru přívrženců Německa). Při stejné příležitosti Clementis odmítl pro svou zemi úkol držet rovnováhu mezi Východem a Západem, což francouzský velvyslanec považoval za vážné slovo od „umírněného“ straníka.²⁸ V prosinci 1947 se Gottwald zcela v rozporu s pravdou postavil proti myšlence antagonismu bloků a odmítl pro svou zemi úlohu prostředníka.²⁹ Nekomunističtí politici – ať šlo o Josefa Davida, předsedu Národního shromáždění,³⁰ nebo o Huberta Ripku – nezacházeli v téže době tak daleko a více než kdykoli jindy kladli československé spojenectví do jedné linie s politikou, jak ji prováděli Masaryk a Beneš. U příležitosti výročí Mnichova v listopadu 1947 Ripka uvádí do protikladu bezúhonný postoj SSSR proti zkompromitovanému stanovisku západních států.³¹

K politice slovanské skupiny se vážou návrhy spojenectví mezi Československem a Bulharskem,³² nedůvěra Prahy vůči eventuálnímu maďarsko-rumunskému sblížení³³ nebo návštěva generála Ludvíka Svobody, ministra národní obrany, v Bělehradě v červnu 1947, odhadovaná jako počátek krystalizace slovansko-balkánského bloku.³⁴ Začátkem roku 1948, tj. po nedávném vytvoření Informačního byra komunistických a dělnických stran, se názory mění. Organizace východní Evropy pod záštitou SSSR se už nejeví tolik jako společenství Slovanů, nýbrž spíše jako seskupení národů vyznávajících komunistickou ideologii³⁵ (k tomu dal signál Tito).³⁶ Jsou směrnicí Informbyra slučitelné se slovanskou politikou od chvíle, kdy heslo jednoty proletariátu platí i pro Německo a Maďarsko? A konečně Češi a Slováci by si nedokázali zastírat, že jsou v Moskvě předmětem jistého podezření, i kdyby to bylo jen proto, že neposkytli stejné záruky svého podřízení jako jiné státy shromážděné pod sovětskou korouhví.³⁷

Přehled československo-sovětských vztahů do začátku roku 1947

Osвобоzení v květnu 1945 nepopíratelně vzbudilo vděčnost československého obyvatelstva k velkému slovanskému bratru. Nicméně vztahy mezi těmito dvěma protagonisty jsou charakterizovány zdrženlivostí. Dokonce ještě před samým návratem Edvarda Beneše na rodnou půdu považovala sovětská vláda za nedostatek důvěry prezidentovo přání, aby jej doprovázeli představitelé západních mocností. Češi byli znepokojeni sovětskými plány se Zakarpatskou Ukrajinou (a jejich oporou poskytovanou autonomistickým tendencím na Slovensku). Pokud jde o první bod, Stalin dal Benešovi příslušné ujištění, avšak dodal, že nemůže bránit místnímu obyvatelstvu, aby vyjádřilo své city;³⁸ smlouva o odstoupení byla pak uzavřena 29. června 1945.³⁹ Pokud se týká druhého problému, sovětský představitel „*počítají s politickou inteligencí Čechů, aby byly uspokojeny aspirace Slováků na autonomii v rámci federální státu*“.⁴⁰ Při konfliktu mezi Čechy a Slováky by se mohl SSSR dostat do pokušení, aby rozehrál partii jednoho národa proti druhému.

Jiný rozporný příklad – *problém stažení sovětských vojenských jednotek*. Jestliže bylo stanoveno, že určitý počet divízií (6 ze 32) bude udržován na hranicích, kde bylo většinou německé obyvatelstvo, bylo tomu tak proto, že pražská vláda v tom viděla záruku plnění slibu sovětské vlády, že bude na postupimské konferenci podporovat její stanovisko k nezbytnému odsunu dvou a půl milionu Němců.⁴¹ Přesto však tendence jednotek rozmístěných na Moravě a na Slovensku neuposlechnout příkaz ke stažení, tranzit stanovený k udržování misí v dopravních uzlech – to vše přispívalo k neklidu obyvatelstva a ke stíněnosti komunistických ministrů, zvláště Clementise.⁴² Nicméně v komuniké z 9. listopadu 1945 bylo oznámeno, že americké i sovětské oddíly odejdou současně k 1. prosinci. Přistoupil snad Stalin na současné stažení vojsk na základě Trumanova osobního dopisu, jak naznačuje Masaryk?⁴³ Je to možné. Nadále je však stažení neúplné, zejména pod záminkou potřeb zpravodajské služby, a tak Karlovy Vary zůstaly střediskem aktivity Rudé armády v českém pohraničí.⁴⁴

Jestliže došlo k určité nespokojenosti obyvatelstva z důvodu přítomnosti sovětských vojsk, znamená to, že se toto obyvatelstvo – a bychom převzali výraz používaný v New York Times od června 1945 – připravovalo na „*druhou osvobozenou válku*“ vzhledem

k potravinové krizi, k zastavení podnikatelské činnosti a k tendenci jakési „dobrovolné sovětizace“, nehledě na „symbolickou okupaci“ Prahy?⁴⁵ Podle Quai d'Orsay, právě tak jako podle francouzského chargé d'affaires v Praze byla situace vyličeána „v příliš temných barvách“, takže podaná hlášení byla „značně nadsazená“. Je však skutečností, že těsná československo-sovětská spolupráce – pro jedny „nezbytnost“, pro druhé „záruka do budoucnosti“ – je činitelem, jemuž nikdo nemohl uniknout, a ani na to nepomýšlel.⁴⁶ Přitom však na začátku roku 1946 francouzský velvyslanec Maurice Dejean nezastírá infiltraci KSČ do státního soukolí, zároveň však také jistý neklid Moskvy vůči Praze. SSSR otevřeně projevuje naprostý chlad k české verzi o Těšínsku a ponechává místo pro hrozby polských a slovenských požadavků; sovětská nedůvěra je vyjadřována udržováním posádek Rudé armády. K tomu přistupují i opoziční postoje k československé vnitřní politice. Sovětská vláda také očekává, že se pražská „bude chovat jako loajální a věrný vazal“, jestliže chce počítat s podporou SSSR, až se budou uzavírat mírové smlouvy.⁴⁷

Důkaz o tom, jak je Praha poslušna mocného Ruska, poskytuje také návrh ministra průmyslu Bohumila Laušmana, aby československé hospodářství bylo přizpůsobeno sovětskému pětiletému plánu.⁴⁸ V roce 1946 ovlivňuje československo-sovětské vztahy rovněž zhoršování mezinárodní situace. Ve chvíli, kdy má skončit konference ministrů zahraničních věcí,⁴⁹ odráží neutěšený stav této situace projev velvyslance SSSR Zorina, vyzývající k boji „proti obnově fašismu a reakce“.⁵⁰ V tomto ovzduší dochází v květnu 1946 k jakési minikrizi, když bylo 20. května oznámeno, že v nejbližší době budou sovětské jednotky projíždět přes československé území do sovětského okupačního pásma v Německu. Tato zpráva nešťastně vpadla do posledních příprav na volby, které byly vypsaný na 26. května. Nedůvěra vládnoucí mezi SSSR a anglosaskými mocnostmi opravdu vede Sověty k zesilování vojenského a politického vlivu ve střední Evropě. Podle Dejeana bude záležet na tom, kdy se rozptýlí tato nedůvěra,⁵¹ a teprve poté se budou státy této oblasti moci těšit ze své nezávislosti.⁵² Jan Masaryk dosáhl na Rusech odložení tranzitu jednotek na 28. května. Přesto však tato záležitost vyvolala na zasedání vlády bouřlivou diskuzi, v níž sami komunističtí předáci považovali původní sovětský záměr za protichůdný zájmům strany.⁵³ I někteří nekomunističtí politici z toho neobviňují SSSR ani KSČ. Například ministr spravedlnosti, národní socialista Prokop Drtina,⁵⁴ nebo sám Jan Masaryk tehdy soudili, že na počátku této sovětské iniciativy nebylo vedení KSČ, nýbrž někteří příliš horliví čeští komunisté. Podle Masaryka, který se těší z „porozumění“ ruských úřadů, bylo posilování sovětských okupačních jednotek v Německu způsobeno znepokojením, jež v Moskvě vyvolal britský postoj ve věci Německa.⁵⁵ Pokud nešlo o záležitost dohodnutou mezi Moskvou a KSČ, aby byly ovlivněny volby 26. května,⁵⁶ vyslání 200 000 mužů do Saska se časově, byť s odkladem shoduje se zakončením prvního zasedání konference ministrů zahraničních věcí v Paříži a odpovídá vůli Moskvy upevnit své postavení v centru Německa neprodleně po setkání, které bylo poznamenáno podstatnými neshodami mezi oběma bloky.⁵⁷

Československo-sovětské vztahy byly zkaleny obavou Čechů i Slováků, že SSSR nepodporuje jejich různé požadavky (otázka maďarské menšiny, úprava hranic s Německem, Těšínsko). Původní Masarykův plán odjet do Moskvy a vyjednávat tam v červnu 1946 překazil nedostatek sovětské ochoty.⁵⁸ Ovzduší se zlepšilo v červenci, kdy do Moskvy odcestoval Gottwald jako předseda vlády, Jan Masaryk a Vladimír Clementis.⁵⁹ Češi a Slováci vyzvedali „srdečnost“ svých partnerů, Stalinovu „laskavost“, s níž bylo leckdy rozhodnuto ve prospěch hostů. Sověti slíbili, že budou podporovat československé požadavky vůči Maďarům; souhlasili s ústupky v hospodářské oblasti (Stalin rozhodl, že veškeré průmyslové zařízení německého původu, které se nachází v Československu, bude napříště nabídnuto Čechům a Slovákům, nikoli tedy považováno za válečnou kořist Rusů). Jediné zklamání bylo v tom, že Moskva neslíbila podporu v československo-polském sporu, ale omezila se na přání, aby mezi Slovany došlo ke spravedlivé shodě, aby nebylo potřeba obracet se na mezinárodní fórum (tj. na konferenci ministrů zahraničních věcí). Dejean vidí v návštěvě

„novou a důležitou etapu ve vývoji slovanské politiky“ a Jan Masaryk doufá, že Západ „podá důkaz o svém porozumění“.⁶⁰

V létě roku 1946 se v Moskvě konaly rovněž rozhovory generálního štábu za přítomnosti generála Svobody, československého ministra národní obrany, a generála Bočka, náčelníka generálního štábu armády.⁶¹ Co si máme tedy myslet o pověstech, podle nichž by Československo v případě rusko-amerického konfliktu zůstalo neutrální, ve shodě s Moskvou, přitom by však sloužilo jako arzenál sovětské armády? Dejean předává tuto nezaručenou zprávu „s veškerými výhradami“.⁶² Přesto se však zdá, že Sověti v této době uvolňují důležitý materiál zanechaný Němci a katalogizovaný jako válečná kořist.⁶³

Oslavy výročí československé nezávislosti (za přítomnosti delegace Nejvyššího sovětu v Praze), jakož i výročí Říjnové revoluce vzbuzují v roce 1946 mimořádný rozruch.⁶⁴ Neměly snad tyto oslavy zakrýt existenci hlubokého protiruského proudu mezi obyvatelstvem, jak se o tom zmiňuje francouzský styčný důstojník u 3. americké armády? Tento důstojník na podporu svého tvrzení cituje bez ladu a skladu celou záplavu náznaků⁶⁵ a uzavírá, že se tento proud už také dotýká samé osobnosti Edvarda Beneše, který proto ztrácí svou popularitu.⁶⁶ Potud informace, jimiž francouzský chargé d'affaires znovu opovrhne, odsuzuje jejich „povrchnost“, zdůrazňuje jejich zmatečnost nebo omyly, zkrátka popírá existenci jakékoli rusofobie.⁶⁷ Nicméně v téže době dávají Sověti otevřeně najevo značnou podezřívavost vůči československému tisku⁶⁸ a otevřeně se vměšují do těžby jáchymovských uranových ložisek.⁶⁹

Znamená to snad, že Češi nedávali najevo své výhrady k politice západních mocností? Naopak, je to zcela jisté. Stačí konstatovat, jak československá politická třída reagovala na vývoj mírové konference, a to nejednotně. Beneš, jak se zřetelně ukázalo na konferenci, byl zneklidněn antagonismem mezi SSSR a Anglosasy, který může jediné posloužit Německu.⁷⁰ Jan Masaryk projevoval nespokojenost s postojem Anglosasů k československým požadavkům na přesun obyvatelstva, není však jisté, nešlo-li o pouhou taktickou nutnost.⁷¹ Naproti tomu Gottwald byl spokojen s výhodami, jichž se Praze dostalo v jejím sporu s Maďarskem.⁷² Češi litovali demise amerického ministra obchodu Henryho Wallaceho, bojovníka za americko-sovětské sblížení, avšak teprve Churchillův projev v Curychu 19. září 1946, v němž se tento britský státník vyslovil pro evropské sjednocení, jež by bylo založeno na nezbytném francouzsko-německém smíření,⁷³ vzbudil téměř všeobecný nesouhlas. Dokonce i v katolické Lidové demokracii se psalo o „mnichovské politice“.⁷⁴ Ripka odmítá rozdělení světa na nepřátelské bloky, jejichž konflikt by prospěl německým plánům.⁷⁵ Zavrhuje reorganizaci Evropy ke škodě SSSR a ve prospěch bývalé říše, a to ve chvíli, kdy se zdá, že se politické systémy SSSR a západních států sblíží.⁷⁶ A konečně nelze přejít mlčením ani zastavení amerických úvěrů Československu v říjnu 1946 jako odvetu za to, že československá delegace v OSN zatleskala protiamerickým filipikám sovětského protějšku, což mohlo vztahy mezi Washingtonem a Prahou jen ochladit.⁷⁷ Beneš považuje tuto záležitost za „směšnou“, přitom však obviňuje Anglosasy, že na teheránské konferenci „vydali“ jeho zemi Sovětskému svazu.⁷⁸

Stále větší váha SSSR a KSČ, působící na československou politiku, vysvětluje vzrůstající rozmrzelost Jana Masaryka, který pozoruje striktní rovnováhu mezi Východem a Západem, jak to vyplývá z jeho reakcí na Trumanův slavný projev z 12. března 1947, v němž od Kongresu požadoval 400 milionů dolarů na pomoc Řecku a Turecku, jimž hrozí nebezpečí komunismu. Podle tohoto československého ministra překračují prohlášení amerického prezidenta cíl, který si kladou. V žádném případě neposilují postavení Československa, ale naopak je ztěžují. Zdá se, že Spojené státy, konstatuje trpce, vážou svou finanční podporu na zřízení jakéhosi politického poručnictví.⁷⁹ Dne 20. března 1947 se Jan Masaryk ve své podrobné zprávě Národnímu shromáždění po úvahách o politice, jež má být sledována vůči bývalým Hitlerovým spojencům (Rumunsku, Bulharsku), věnuje rozvoji *slovanské politiky*, věcným svazkům, které spojují Československo se SSSR, s Jugoslávií a s Polskem. Nedávno předtím uzavřená polsko-československá smlouva

z 10. března 1947 je zde označována jako „*velký krok kupředu k dovršení naší slovanské politiky, politiky naší slovanské rodiny*“. Praha spatřovala v západních hranicích Polska „*hranice celé slovanské rodiny*“; „10. březen [1947 – pozn. aut.] *zůstane historickým datem*.“

I když se Jan Masaryk bezvýhradně přihlásil k „*slovanské politice*“, nebránilo mu ve schvalování francouzsko-britské smlouvy, nedlouho předtím uzavřené v Dunkerku. Je pravda, že byla uzavřena proti Německu, a proto vyslovil přání rozvíjet vztahy s Angličany i s Francouzi. S odvoláním na americkou specifičnost vysvětlil, že Trumanovo poselství není ani v nejmenším agresivní.⁸⁰ Rozumí se, že veškerou přísnost soustředil pouze na Německo a požadoval kontrolu velmocí nad celým jeho územím, jakož i úplnou nulitu Mnichovské dohody. Pro Jana Masaryka Československo není „*ani opona, ani most, ale článek demokratického řetězu, který obepíná svět a drží tuto zeměkouli pohromadě*“. Československý státník přitom „*osvětluje politiku, jakou je schopna sledovat jeho země*“.⁸¹ Následující rozprava vyústila ve schválení zásad zahraniční politiky, formulovaných s odvoláním na „*slovanskou orientaci*“ této politiky (komunista V. Nový), neboli v opětovné potvrzení spojení se SSSR, jakož i v kritiku západních států (národní socialista Jaroslav Stránský).⁸²

Projev Jana Masaryka pochopitelně nebyl v Moskvě nijak zvlášť oceněn, neboť byl umírněný vůči Trumanovu prohlášení.⁸³ Když však byla v březnu zahájena moskevská konference ministrů zahraničních věcí, Jan Masaryk pranýřoval přívržence rychlého vzestupu Německa a otevřeně projevoval svůj zájem o francouzské pojetí reparací a mezinárodní kontroly Porúří. Praha se netajila tím, že se v případě neshody čtyř velmocí o německém problému připojí k sovětskému stanovisku „*právě tak z přesvědčení, jako ostatně z politické nutnosti*“.⁸⁴

V onom roce 1947 zdůrazňovaly československé instituce více než kdy jindy německé nebezpečí a nutnost čelit mu s pomocí SSSR. Znamená to snad, že Praha se v tom chtěla spoléhat výhradně na Moskvu? Není tomu tak.

Návrh francouzsko-československé spojenecké smlouvy

Velmi brzy se Praha pokusila o uzavření spojenecké smlouvy s Francií, která by tvořila protiváhu k síle sovětského přítele a představovala by další záruku proti eventuální germánské agresi.⁸⁵ Po válečném období, kdy Svobodná Francie vypověděla Mnichovské dohody (29. září 1942) a podepsala společné prohlášení ze 17. srpna 1944, se od roku 1945 projevy přátelství rozmnožily⁸⁶ a v prosinci 1945 se francouzským velvyslancem v Praze stal Maurice Dejean, horlivý přítel Čechů. Francie si v Československu udržela své citové i intelektuální pozice a mnichovské trauma vyprchalo.⁸⁷

V dubnu 1946 se hypotéza o francouzsko-československé spojenecké smlouvě, která by nahradila smlouvy z let 1924–1925 a nalezla inspiraci ve francouzsko-sovětském paktu z prosince 1944, jakož i v československo-sovětské spojenecké smlouvě z prosince 1943, stává předmětem úvah mezi Benešem, Masarykem a Clementisem.⁸⁸ V Paříži vyjadřuje československý velvyslanec Nosek otevřeně přání, aby taková smlouva byla uzavřena.⁸⁹ V červenci se československá vláda na návrh Jana Masaryka rozhodla, že se má francouzská vláda oficiálně oslovit,⁹⁰ a v srpnu Praha předkládá návrh smlouvy.⁹¹ Quai d'Orsay, které si klade otázku, jakou budoucnost má Československo, které se může stát „*n-tou sovětskou socialistickou republikou*“, projevuje maximální opatrnost, neboť se obává, že by Francie mohla uvíznout ve „*spleti slovanských intrik*“.⁹² Češi se zase táží, stačí-li spojení se SSSR na všechno (po zkušenostech s kolísavým postojem Moskvy v československo-maďarských sporech); obávají se, že se Německo stane jablkem sváru mezi SSSR a Anglosasy.⁹³

Zatímco tedy pro Beneše by francouzsko-československá dohoda měla zmírňující účinek na mezinárodní situaci, Paříž se snaží vyhnout všemu, co by mohlo být vykládáno jako

jednostranný akt ve prospěch jednoho z bloků, které stojí proti sobě.⁹⁴ A proto teprve v únoru 1947 bylo uveřejněno společné prohlášení, že budou zahájeny rozhovory.⁹⁵ Pod nejrůznějšími záminkami Francie ještě jednou vyčkává.⁹⁶ Tuto taktiku posilují britské argumenty, k nimž se připojil Massigli, stoupenec politiky pouze takového vzájemného zajištění proti Německu, které by tvořily země stejně silné jako Francie.⁹⁷ Svou úlohu tu sehrály rovněž argumenty Američanů, pro něž by byly bilaterální pakty Paříže s Československem a s Polskem posilou pro ty americké kruhy, které nepřejí závazkům USA v Evropě, zvláště uzavření Paktu čtyř, prosazovaného státním tajemníkem Jamesem Byrnesem.⁹⁸

Text francouzského protinávru, předaný Noskovi 31. května,⁹⁹ mohl v Praze vyvolat jen výhrady. Tento text zasazuje smlouvu do rámce francouzským závazkům vůči OSN nebo do souvislostí s Německem (neboť Francie byla jednou z okupačních mocností). Zvláště však omezoval působnost ustanovení o konzultaci (článek 2) či o pomoci (článek 3) výhradně na Německo,¹⁰⁰ zatímco československý text stanovil, že by tyto klauzule byly uplatněny i v případě hrozby nebo nepřátelských akcí pocházejících od třetího státu, který by se v agresi spojil s Německem (Češi a Slováci si zcela jistě připomněli předválečné německo-maďarské spojení na jejich účet). Clementis vyjádřil politování, že zmizela formule o třetích státech, na níž Gottwaldovi velmi záleželo.¹⁰¹ Češi podezřívali francouzskou politiku, že změnila svou orientaci v průběhu moskevské konference. Jsou znepokojeni ochlazením francouzsko-sovětských vztahů a zaznamenávají změny, k nimž došlo ve francouzské vládě (z níž byli 4. května 1947 vyloučeni komunističtí ministři), což nemůže projít bez odezvy v zemi, kde KSČ získala 38 % hlasů ve volbách. Odtud také pramení tendence této strany prosazovat, aby uzavření této smlouvy bylo odloženo na dobu, kdy bude politická situace ve Francii vyjasněna.¹⁰² Československý vládní kabinet byl rozdělen na komunisty na jedné straně a národní socialisty a lidovce na druhé.¹⁰³ Proti Gottwaldovi stál Beneš, který si přál, aby smlouva byla podepsána okamžitě.¹⁰⁴

Tu vstupuje na scénu SSSR. Gottwald informuje Moskvu o francouzsko-československém rozporu ve věci třetích států. Molotov naznačuje, že dává přednost československé formulaci, ponechává však Praze svobodu rozhodování.¹⁰⁵ Stejný je i postoj Vyšinského, sondovaný Janem Masarykem. Vyšinskij nezrazuje od podepsání smlouvy, avšak zdůrazňuje, že od moskevské konference došlo ve Francii i ve světě k velkým změnám, a poukazuje i na nejistotu kolem setkání v Paříži, na němž má být vyhlášen Marshallův plán.¹⁰⁶ Během zasedání československé vlády 1. července a poté na zvláštní konferenci, která se sešla příštího dne v omezeném počtu účastníků, se stanoviska utvrdila a střetla.¹⁰⁷ A tak bylo rozhodnuto vyslat do Moskvy delegaci, která by Sovětům vyložila situaci.¹⁰⁸ Dne 4. července oznamuje Jan Masaryk, že on spolu s Gottwaldem a s Ripkou odjíždí z Benešova podnětu, jak upřesňuje Dejean. Ve hře je nemálo. Je to poprvé, kdy je Gottwald ve formální opozici vůči prezidentu republiky a většině své vlády. Masaryk pak využil svých moskevských setkání k tomu, aby Sovětům vysvětlil své stanovisko k Marshallovu plánu a zjištěl jejich názory.¹⁰⁹

Zamítnutí Marshallova plánu

Dne 5. června 1947 přednesl americký státní tajemník George Marshall na Harvardské univerzitě projev, v němž ohlásil plán, který má zajistit hospodářský vzestup Evropy. I když Marshall ujišťoval, že „americká politika není namířena proti žádné zemi“, nýbrž „proti hladu, chudobě, beznaději a chaosu“, byl jeho návrh sestaven z takových podmínek (týkajících se zejména kontroly, kterou budou Američané oprávněni provádět nad využitím poskytnutého zboží a úvěrů), že SSSR na něj odpověděl negativně. V Paříži se Molotov postavil do role obránce nezávislosti evropských zemí a odmítl jakoukoli kontrolu.¹¹⁰ V Praze byla první reakcí opatrná rezervovanost. Clementis oznamuje, že „otázka je předmětem studia“ (23. června). O tři dny později Jan Masaryk sice ujišťuje Spojené státy „vděčností“, avšak odmítá diskriminační pomoc a prohlašuje, že Československo „je zemí

lidové demokracie a trvá na tom, že jí zůstane“. Reakce tisku se navzájem liší podle toho, jde-li o Rudé právo nebo o Lidovou demokracii.¹¹¹ Dne 1. července vláda ohlašuje, že plán přijímá; 7. července odpovídá kladně na francouzsko-britské pozvání k účasti na konferenci, která má být zahájena 12. července v Paříži.¹¹² Dne 8. července přijíždí Gottwald, Masaryk a Ripka do Moskvy,¹¹³ kde od svého příjezdu československý premiér nikdy nepomněl vzdát poctu Sovětskému svazu.¹¹⁴

Před svým odjezdem se Jan Masaryk v rozhovoru s Dejeanem netajil tím, že o tom musí ve vládě svádět boje, neboť trvá na stanovisku, že se Československo nemůže obejít ani bez odbytišť, ani bez úvěrů, ani bez surovin, které mu může poskytnout jedině Západ. Použil veškerou autoritu prezidenta Beneše a oznámil, že si československá vláda vyhrazuje konečné rozhodnutí.¹¹⁵ Francouzští reprezentanti se dověděli o československo-sovětském setkání z 9. července s jistým zpožděním. Jan Masaryk se v Moskvě snaží vyhnout francouzskému velvyslanci generálu Catrouxovi s poukazem na své povinnosti, což dokazuje i jeho rozpaky, jak ospravedlnit frontální změny. Což neřekl, že podá demisi, kdyby jeho země odmítla účast na pařížské konferenci?¹¹⁶

Komuniké uveřejněné 12. července zdůrazňuje význam dosažených výsledků v hospodářské oblasti (dohoda s pětiletou platností stanoví vzájemné dodávky, které by se z ruské strany týkaly surovin a zemědělských produktů).¹¹⁷ Francouzské velvyslanectví v Moskvě o této dohodě prohlašuje, že se nesrovnává s československou dvouletkou. Zdá se, že celá tato záležitost byla politicky motivována.¹¹⁸ Dne 15. července Dejean na základě informací poskytnutých československou stranou velmi podrobně hlásí, co se stalo 9. července. Po důvěrném rozhovoru se Stalinem se Gottwald, který dal svůj souhlas šéfovi Kremlu, opět připojil ke svým kolegům a líčil jim, jak byl Stalin rozčilen, když žádal, aby rozhodnutí bylo zrušeno. Během diktátora setkání s hosty ve 23 hodin je Stalinovo vystupování „klidné a přátelské“. Nepopíral, že po jistou dobu počítal s možností, že se Polsko, Jugoslávie a Československo zúčastní konference 12. července bez ohledu na abstenci SSSR, avšak informace získané o cílech tohoto zasedání (izolovat SSSR, přednostně obnovit německé hospodářství, jež se má stát průmyslovou základnou západního bloku) jej přiměly změnit názor. Polsko, Jugoslávie a Rumunsko se připojily k jeho stanovisku. Kdyby Československo jednalo jinak, „porušilo by slovanskou solidaritu... a dopustilo by se vůči SSSR nepřátelského gesta“, neslučitelného se spojeneckou smlouvou. Jak by mohla Praha přihlížet k účasti na obnově síly svého germánského nepřítele? Jan Masaryk také navrhol – avšak marně – kompromisní řešení (československý delegát by se zúčastnil první části rozhovorů, pak by se stáhl). Drtina připomněl, že ve svém zahraničním obchodě Československo závisí ze 70 % na západních mocnostech. Na to odpovídá Stalin příslibem hospodářské pomoci. Když byl Beneš hned druhého dne (10. července) informován, vzdává se a prohlašuje, že se SSSR i Československo dopustily vážného omylu a že trvá na tom, aby byla vláda informována o jeho výhradách. Na zasedání vlády téhož dne ve 12 hodin se národní socialisté a lidovci (katolíci) sklánějí před Benešovou autoritou, zatímco sociální demokraté se přiklánějí k názoru Zdeňka Fierlingera. Aby vláda ospravedlnila před Západem svůj obrat, přijala Zenklovu koncepci, tj. odvolat se na neúčast států smluvně spjatých s Prahou, a zamítla tezi komunistů.¹¹⁹

Jestliže československý velvyslanec ve Varšavě apeluje na slovanskou solidaritu, aby zdůvodnil sovětsko-československou hospodářskou dohodu,¹²⁰ a jestliže se československý chargé d'affaires v Moskvě snaží bagatelizovat sovětskou ostražitosť,¹²¹ zasahuje tato záležitost neméně hluboko i československé veřejné mínění. V protikladu ke kruhům extrémní levice, které srovnávají „činy SSSR“ s „Marshallovými sliby“, odmítá národněsocialistický deník Svobodné slovo vzdát se naděje a počítá s tím, že Praha bude moci ukázat svůj zájem o hospodářskou obnovu Evropy, jakmile bude roztržka mezi Východem a Západem urovnána.¹²² Přitom jednomyslnost politické třídy, pokud jde o spojenectví se SSSR, jakožto základnu československé zahraniční politiky, nebránila národním socialistům a lidovcům v názoru, že spojenectví zahrnuje i konzultace, které udržují suverenitu každého státu.

Příliš snadná stížnost v Moskvě v případě rozporů mezi stranami by Československo změnila v sovětský protektorát. Je zde přání nahradit režim spojenectví výhradně se slovanskými zeměmi širším systémem, v němž by se uplatnily užitečné protiváhy.¹²³

Slova, která v té době pronesl Georgi Dimitrov na jugoslávském Bledu ke zpravodaji Radio Praha [vysílání Československého rozhlasu pro cizinu – pozn. překl.] o „*životních zájmech*“ Československa, slova, která této zemi ukládají „*základní slovanskou orientaci*“ celého souboru jeho politiky, nemohou v pojetí bývalého šéfa Komunistické internacionály znamenat nic jiného než výslovný příkaz Čechům a Slovákům, aby se bezpodmínečně zařadili k Moskvě.¹²⁴ Od té doby se nelze než divit, jestliže se francouzský chargé d'affaires v Praze snaží zlehčovat význam diskuze mezi Gottwaldem a jeho ministrem školství, národním socialistou Stránským o odrazu těsné jednoty se SSSR v československém hospodářství.¹²⁵

Druhé pololetí roku 1947 se nepopíratelně vyznačuje větší československou tvrdostí vůči Západu. Výročí Mnichova poskytlo Gottwaldovi příležitost k tomu, aby odsoudil „*mnichovanství*“ západních státníků, zatímco nedávny radikální sjezd, na němž byl Daladier opět zvolen do své dřívější vedoucí funkce, byl znovu zaháněn do tábora „*reakčních extremistů*“.¹²⁶ Clementis pranýřuje americké koncepce o Německu, „*reakční kampaň*“ vedené americkými osobnostmi nebo de Gaullem.¹²⁷ Také Marshallův plán nepřestává být odsuzován. Anglosaský tisk se snaží důvěřovat Československu Beneše a Masaryka, jeho demokratické tradici, nezastírá si však, že padne-li na tuto zemi železná opona, bude tam svoboda „*v tísni*“.¹²⁸

Upevnění československých vztahů se Sověty se objevuje v plné šíři od třicátého výročí Říjnové revoluce, ale také po Ripkově nové hospodářské misi v Moskvě koncem listopadu a začátkem prosince 1947. Československý ministr, zprvu pesimista, byl příjemně překvapen, když mohl konstatovat, že po Stalinově osobní intervenci bude chystaná dohoda podepsána co nejrychleji, že po Gottwaldově zákroku budou dodávky obilí zdvojnásobeny a že budou stanoveny ceny a množství průmyslových výrobků, které mají dodat československé podniky. Stalinova akce měla značný politický význam. Šlo o úspěch československých komunistů, ale také o příspěvek pána Kremle k jeho boji proti Marshallovu plánu.¹²⁹

Pokračující zhoršování mezinárodní situace stupňuje úzkost české nekomunistické politické třídy, a to z téhož důvodu, proč vzrůstá troufalost KSČ. A opět Ripka se za zmíněného pobytu v Moskvě před velvyslancem Catrouxem netají obavami, jakou odezvu budou mít nedávne francouzské události v jeho zemi. S narážkou na bouřlivé stávkové předehry byla postavena francouzská vláda v listopadu a prosinci 1947, tvrdil, že k tomu nedojde „*ve stejném smyslu jako ve Francii*“. Ripka se vyptává na úlohu, jakou hrají rozhovory zástupců komunistických stran v Polsku; jde o setkání ve Szlarské Porebě (22.–27. září 1947), kde se zrodilo Informační byro komunistických a dělnických stran. Tvrdí, že nechápe omyly, jichž se dopustily Francouzská a Italská komunistická strana, které se svým tvrdým postupem odcizily lidu, ani neodvratnost a nepružnost KSČ, která pozbyla velkou část svého vlivu. Konstatuje, že komunistické strany po schůzce v Polsku přijaly za své heslo ústředního organismu.¹³⁰

Spojení mezi vývojem vnitřní situace v Československu a mezinárodní šachovnicí vysledoval fyzicky ochablý a zestárlý Beneš, který 18. listopadu informoval Dejeana o posledních pokusech komunistů zajistit si kontrolu moci. Tyto pokusy však skončily nezdarem, popřípadě polovičním úspěchem jako pokus o čistku ve slovenském Sboru pověřenců, jakož i triumfem centristické frakce (Laušman) na sociálnědemokratickém sjezdu v Brně (13.–20. listopadu) a ke škodě prokomunistů (Fierlinger).¹³¹ Kdyby byla zachována parlamentní demokracie, bylo by třeba se obávat, že zhoršení mezinárodní situace zkomplikuje úkol těch, kdož chtějí udržet politický režim, jenž by byl v souladu s českým a slovenským národním charakterem.¹³² Tak to viděl i Jan Masaryk, když se v prosinci vrátil ze zasedání Valného shromáždění OSN. Ve své bilanci viny, kdo je za co odpovědný, pranýřuje jedny i druhé: jak Američany, „*propadlé skutečné protisovětské hysterii...*“, válečný kůň, jehož si

před prezidentskými volbami osedlávají obě soupeřící strany“, tak Sověty, kteří jsou přesvědčeni o tom, že Spojené státy jdou vstříc hospodářské krizi, a proto udržují napětí. Masaryk sice proto ještě nevěří v konflikt, avšak oba protivníci si zasazují všechny myslitelné rány. Jestliže se sám také raduje z vítězství obránců parlamentní demokracie, nedomnívá se, že komunisté opustí mocenské páky, jež mají v rukou. Budoucnost československých institucí závisí na rusko-americkém antagonismu a do roku 1948 nevstupuje bez obav.¹³³

Na začátku roku 1948 Dejean kreslí pozoruhodný obraz československého veřejného mínění. Neúspěch stávkového hnutí ve Francii vyděsil KSČ, která se obává, že to povzbudí její odpůrce. Českoslovenští socialisté (sociální demokraté) jsou rozděleni. Pokud jde o národní socialisty a lidovce, ti se z toho sice radují, nicméně vědí, že ve Francii, právě tak jako v Československu je v tom třeba vidět jen příměří. Nezdar londýnské konference ministrů zahraničních věcí připisuje KSČ „americkým imperialistům“, jakož i Francouzům a Britům. Přitom však německá politika SSSR, jak se jevila v Molotovových výzvách německým nacionalistům (Molotov totiž na rozdíl od spojenců skutečně podporoval zřízení „demokratické“ vlády pro celé Německo),¹³⁴ znepokojuje Prahu, a to i v komunistických kruzích. I kdyby byly Polsku přiznány hranice na Odře a Nise a kdyby se uskutečnila slovanská politika ve formě sítě paktů o vzájemné pomoci, což by mohlo vzbudit zdání, že je tím vyloučeno jakékoli riziko německo-sovětské tajné úmluvy na úkor Varšavy, přece jen by tato možnost nebyla zcela nemyslitelná. Nakonec ale skutečnost, že se Francie odvrátila od SSSR a vytvořila v Londýně blok s Anglosasy, byla zklamáním, pokud se počítalo s Paříží ve snaze omezit sovětský vliv, aniž by tím byla Moskva příliš dotčena.¹³⁵

O několik týdnů později se Beneš opět svěruje Dejeanovi se svou starostí s rozdělením světa do dvou soupeřících bloků, které by mohlo vyústit ve válku (i kdyby si žádný z těchto táborů nepřál konflikt). Viníky za tuto situaci jsou jak Sověti, a to „inflací“, tj. nadměrným množstvím paktů uzavřených pod jejich záštitou, právě tak jako Anglosasové, jejichž německá politika je mylná a kteří dodávají Marshallovu plánu stále političtější charakter, přičemž Francie již neplní svou bývalou úlohu prostředníka.¹³⁶

OVZDUŠÍ NA BŘEZÍCH Vltavy je stále dusnější, jak o tom svědčí důvěrné zprávy oficiálního reprezentanta československé vlády, poskytnuté francouzskému generálnímu konzulovi v Miláně. Tento zdroj hlásil obavy Benešových přátel, že se prezident stane objektem velkého politického procesu, jako se jimi stali jiní předáci slovanských zemí. Škodovy závody pracují nadoraz a všechno se zdá být připraveno, aby na jaře mohla jugoslávská, bulharská a ruská armáda zlikvidovat veškerou opozici v okupovaných zemích.¹³⁷ Z rozhovoru s vysokou vojenskou osobností získává Dejean dojem, že československý generální štáb sdílí Benešovy obavy o nevyhnutelnosti konfliktu, pokud obě skupiny mocností setrvávají na nastoupené cestě.¹³⁸ Jan Masaryk nasazuje pravděpodobně nucený optimismus. U příležitosti udělení čestného doktorátu brněnské univerzity projevuje jednotu svých názorů s KSČ, pokud jde o nutnost zakládat československou bezpečnost na „ochraně“ poskytované Sovětským svazem a dát zemi „socialistickou“ hospodářskou strukturu. Dává najevo také rozdílnost svých názorů, když hlásá potřebu udržovat hospodářské styky se Západem a vzrušeně velebí individuální svobodu, „ukázněnou svobodu“, „naše existenční minimum“. Končí optimisticky, že koncepce demokracie, která převažuje na východě Evropy, není nesmiřitelná s idejemi, které vyznávají západní mocnosti.¹³⁹ Jsou to slova, která kontrastují s tím, co řekl tentýž Jan Masaryk několik dní před svou smrtí v přítomnosti Dejeanova kolegy a co prozrazuje jeho obavu z bezprostředně hrozící války.¹⁴⁰

Poslední týdny demokratického Československa jsou v jeho vztazích se Západem poznamenány problémem navrhovaných spojeneckých paktů mezi Československem a jinými komunistickými státy, zejména Bulharskem. Tyto návrhy budí pozornost britské diplomacie, neboť oklikou přes zahraniční politiku by Moskva prosazovala svou vůli uvnitř československých hranic.¹⁴¹ Protože šlo o pakty namířené proti jakémukoli eventuálnímu agresorovi (*erga omnes*), nejde tu již jako dříve o prevenci proti německé agresii, nýbrž o zajištění

pomoci v případných komplikacích s Řeckem, s Tureckem a s mocnostmi, které je podporují. Bulharský návrh vyvolal živou diskuzi v československé vládě, neboť nekomunističtí ministři se obávali, že by stát mohl být zatažen do závazků, které by způsobily roztržku se Západem.¹⁴² Masaryk sám položil Moskvě otázku, dostane-li se jeho zemi pomoci od SSSR v tom případě, kdyby byla postavena před komplikace vyplývající z bulharského textu, neboť československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943 skutečně počítá se vzájemnou pomocí pouze v případě konfliktu s Německem.¹⁴³ Moskva znovu projevuje maximální porozumění a ponechává Československu veškerou volnost jednat se Sofií podle vlastního uvážení a Masarykovi možnost těšit se z „moudrosti“ SSSR.¹⁴⁴ Naproti tomu Clementisův postoj s jeho maximalismem, jak vyplývá z jeho rozhovoru s britským velvyslancem Piersonem J. Dixonem,¹⁴⁵ svědčí o značném vývoji československého diplomata, a to v protikladu k volbě Jana Masaryka.¹⁴⁶

Události mají rychlý spád. V Praze se v únoru 1948 koná schůzka komunistických stran Československa, Polska a Jugoslávie, vyvolaná podle Dejeana snahou SSSR přimět československou vládu, aby zdůraznila svou solidaritu s Východem a svou opozici k Západu. Kreml měl v úmyslu učinit z nedůvěry vůči Německu společného jmenovatele, který by mu usnadnil získávání přívrženců ve velkém množství.¹⁴⁷ Náhlý příjezd Valerije Zorina, náměstka ministra zahraničních věcí a bývalého velvyslance SSSR v Československu, dne 19. února do Prahy, a to pod falešnou záminkou, znepokojuje Jana Masaryka, neboť k němu dochází právě ve chvíli, kdy v Praze propuká vládní krize, a těsně po konferenci ministrů zahraničních věcí, která se konala v hlavním městě Československa.¹⁴⁸ Vysoký činitel z Kanceláře prezidenta republiky, který byl přítomen u Benešových konzultací, neváhal před Dejeanem tvrdit, že „*situace připomíná hodiny Mnichova*“.¹⁴⁹

Zorinova přítomnost a současně uveřejněný článek v Pravdě byly svědectvím sovětského nátlaku na Prahu¹⁵⁰ a ve stejném smyslu vyznívaly i zprávy přicházející z Berlína nebo z Vídně. V sovětském okupačním pásmu Německa byla v předvečer státního převratu přijata opatření (zastavovány vlaky, posilovány posádky), jež svědčí o tom, že Moskva byla připravena v případě nutnosti potlačit sebemenší československý odpor.¹⁵¹ Beneš ustoupil, neboť prý byl informován, že se ruské jednotky soustřeďovaly na československých hranicích, což mělo znamenat, že kdyby nepřijal Gottwaldovo ultimátum, Moskva by opět usadila Němce v oblastech, odkud byli odsunuti a kde Češi nebyli schopni zvládnout hospodářskou situaci.¹⁵²

Když byl státní převrat v únoru 1948 dokončen, lze se tázat, jako to učinili Dejean a Catroux, jaké měl Sovětský svaz motivy, aby provedl tuto operaci. Moskva zajisté soudila, že jí to přinese značný zisk – integraci československé tvrze do předpolí satelitních států –, aniž by se musela obávat odvety, tj. vážných otřesů, neboť možnosti ostatních velmocí reagovat byly omezené.¹⁵³ Z Prahy podává Dejean obdobné zprávy. „*Z velmi dobrého pramene*“ se dovídá, že státní převrat byl připravován dlouho, od prosince 1947, a to ve shodě se SSSR, přičemž Zorin měl za úkol ohlásit okamžik, kdy se má přejít k akci. Vážnost mezinárodní situace vedla sovětské přední činitele k závěru, že Československo vyžaduje sto-procentní záruky. Akce musela být velmi dobře propracovaná, protože si Praha zachovala silné svazky se Západem.¹⁵⁴

Akce SSSR, jak uznává Dejean, s sebou přinášela závažné nevýhody ve srovnání se zřejmě skrovnými přednostmi. Stávající režim nabízel Sovětům naprosto seriózní záruky: v čele státu byl Edvard Beneš; KSČ byla nejsilnější stranou; Praha se přimkla k „*slovanské politice*“ SSSR. To ovšem neznamená, že Prahu od Moskvy nedělily názorové rozdíly, ba rozpory. Na jaře roku 1946 předneslo Československo Radě ministrů zahraničních věcí své různice s Polskem, a proto je Moskva volala k pořádku; SSSR musel vyvinout nátlak na Prahu, aby uzavřela spojení s Polskem a s Jugoslávií; po moskevské konferenci v roce 1947 Sověti konstatovali přání ČSR udržovat styky se Západem (zvláště s Francií); Československo souhlasilo s účastí na pařížské konferenci v červenci 1947, aniž se jeho přední činitelé předběžně radili se Sovětským svazem; dali najevo svůj odpor ke smlouvám

erga omnes, k „inflaci“ paktů; a konečně příliš pomalu vyvodili závěry ze změny režimu v Maďarsku. Pokaždé se však Praha sklonila před moskevským nátlakem, protože ji zneklidňovala anglosaská politika integrace západního Německa do Marshallova plánu, v němž mělo úlohu průmyslové a strategické základny namířené proti SSSR. Kromě toho bylo Československo považováno za „lidovou“ demokracii, která nevylučovala veškerou svobodu a snažila se zapojit KSČ do demokratické souhry (proto, také ruská intervence urazila české národní cítění, které ji srovnávalo s 15. březnem 1939).

Nastolení zcela komunistického režimu je od té doby pocítováno jako *provokace*, zvyšuje nedůvěru a usnadňuje dohody se Západem. Jestliže si SSSR připsal na své konto tyto značné nevýhody za nepatrný zisk, projevuje se výsledek v tom, že myšlenka války v Moskvě od léta roku 1947 velmi pokročila.¹⁵⁵

* * *

Těsně po skončení druhé světové války se československo-sovětské spojení zapsalo do logiky faktů. Pro Čechy, kteří se obávají germánského nebezpečí, jehož vražedné účinky snášeli po celá léta, bylo důležité se proti němu zajistit a obrátit se k státu, který byl povolán k vládě v této oblasti – k SSSR.

Od samého začátku se však množí *iluze*. Iluze o tom, že bude možné přejít od *liberální* demokracie k demokracii *socialistické* a přitom doufat, že KSČ – která klamně hlásá vypjatý nacionalismus a panslavistickou ideologii¹⁵⁶ – bude respektovat demokratické mechanismy. Iluze o tom, že ČSR bude hrát úlohu *mostu* mezi Východem a Západem. A konečně iluze o tom, že ČSR bude patřit k *obrovské slovanské rodině*, již se využívalo k zastírání hegemonistického úsilí SSSR a mezinárodního komunismu. Přidejme k tomu jistou *nedůvěru vůči Západu*, zděděnou po trpké zkušenosti Mnichova, a zvláště odmítnutí nechat se uzavřít do *logiky bloků*, která by přinesla užitek jedině německému nepříteli.

Češi přesto neprojevovali slepou důvěru k SSSR, který odmítal postavit se na jejich stranu ve sporech s jeho satelity. Odtud pak v roce 1946 pramení výzva k Francii; ta však uhýbá, neboť ji nejen příliš znepokojuje příští osud Československa, ale také příliš podléhá vlivu Anglosasů. Edvard Beneš a Jan Masaryk se proto pokoušeli udržovat rovnováhu mezi Východem a Západem tak dlouho, jak jen to bylo možné, avšak po nuceném odmítnutí Marshallova plánu se zapojení do řad pod sovětským vedením dále upevnilo. Tento vývoj byl připisován degradaci mezinárodní situace a utkvělé myšlence neodvratné další světové války. Avšak – po pravdě řečeno – vliv, který získala KSČ, vlastníci hlavní páky vládní moci a správy, by stačil k vysvětlení únorového státního převratu v roce 1948. Nicméně antagonismus bloků přitom hrál úlohu urychlovače dějin ve všeobecném klimatu strachu.

¹ Viz Lacaze, Y.: Edouard Benès et la France Libre à la lumière des documents diplomatiques français. In: Revue d'Histoire Diplomatique, juillet–décembre 1983, n° 3–4, s. 285.

² Viz tamtéž, s. 300 a poznámka 14. Ke smlouvě viz Fejtö, F.: Le coup de Prague. Seuil, Paris 1976, s. 30–35.

³ Viz Dépêche Prague n° 51, 5 juillet 1945. In: Archives, MAE (= Ministère des Affaires Etrangères), Tchécoslovaquie 1944–1949, n° 48, f°s 96–103.

⁴ Dépêche Londres n° 1845/EU, 31 juillet 1945. In: Tchécoslovaquie 1944–1949, n° 50, f°s 114–115.

⁵ Viz Télégrammes Prague n°s 314–316, 16 décembre 1945 et 320, 17 décembre 1945. In: Tchécoslovaquie n° 48, f°s 204–207.

⁶ Viz Télégramme Prague n° 76, 14 janvier 1946. In: tamtéž, f°s 220–227.

⁷ Viz Télégramme Prague n° 1320, 6 novembre 1946. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°s 74–78.

⁸ Viz Dépêche Prague n° 1658/EU, 20 novembre 1946. In: tamtéž, f°s 84–86.

⁹ Dépêche Prague n° 381, 14 mars 1946. In: Tchécoslovaquie n° 48, f°s 270–276.

¹⁰ Dépêche Chicago du 20 décembre 1946. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°s 93–95.

¹¹ Viz Télégramme Prague n°s 840–842, 14 juin 1946. In: Tchécoslovaquie n° 48, f° 309.

¹² Viz Dépêche Moscou n° 31, 6 avril 1945. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°s 16–17.

¹³ Pro Ripku je smlouva „přímým výrazem české a slovenské národní tradice a tvoří základní princip československého státu“; spojení, souběžně se spojením anglo-ruským a francouzskou smlouvou z prosince 1944,

znamená „novou etapu, směřující ke konsolidaci evropského a světového míru“. – Télégramme Londres n° AL/CL/38, 19 décembre 1944. In: tamtéž, f°S 5–7.

¹⁴ Viz Télégramme Prague n°S 384–385, 5 mars 1946. In: Tchécoslovaquie, f° 260.

¹⁵ Viz Télégramme Prague n° 264 bis, 7 décembre 1945. In: tamtéž, f° 201.

¹⁶ Na schůzi Národní fronty ve Znojmě 25. února 1946 Msgre Hála prohlásil: „Protože žádná ze západních mocností nám nenabídla ani nenabízí spojení, je to, které jsme uzavřeli se Sověty, pro nás prvořadé.“ – Télégramme Prague n° 360, 28 février 1946. In: tamtéž, f°S 249–250.

¹⁷ Viz Télégramme Prague n°S 280–285, 12 décembre 1945. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°S 59–60.

¹⁸ Od té doby projevovala pražská vláda v zahraniční politice loajalitu vůči SSSR. (Viz Télégramme Prague n°S 698–699, 14 mai 1946. In: tamtéž, f° 115.) Ripka poznamenává, že jedinou starostí SSSR je, aby se Československo nikdy nestalo střediskem opozice vůči Rusku a aby se stalo silným a prosperujícím státem“. – Télégramme Prague n° 563, 17 avril 1946. In: tamtéž, f° 108.

¹⁹ Viz Dépêche Prague n° 461, 27 août 1945. In: tamtéž, f°S 43–52.

²⁰ Viz Dépêche Prague n° 32, 6 juin 1945. In: Tchécoslovaquie n° 48, f° 66.

²¹ Viz Télégramme Prague n° 22, 3 janvier 1946. In: Tchécoslovaquie n° 58, f° 69.

²² Viz Télégramme Prague n° 1059, 20 août 1946. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°S 19–22.

²³ Na plenárním zasedání ústředního výboru z 25. září 1946. Viz Télégramme Prague n° 1138, 27 septembre 1946. In: Tchécoslovaquie n° 49, f° 27; n° 58, f° 199.

²⁴ Viz Dépêche Prague n° 214/EU, 12 février 1947. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°S 101–105.

²⁵ Viz Télégramme Luxembourg n° 53, 16 mai 1947. In: Tchécoslovaquie n° 58, f° 230. U příležitosti výročí Říjnové revoluce v předěšlém roce Ripka popíral, že československo-sovětské spojení znamená jakékoli vazalství Prahy vůči Moskvě. Viz Télégramme Prague n°S 1334–1336, 9 novembre 1946. In: tamtéž, f° 214.

²⁶ Viz Télégramme Luxembourg n° 58, 30 mai 1947. In: tamtéž, f° 237.

²⁷ Viz Dépêche Prague n° 1045/EU, 29 octobre 1947. In: tamtéž, f° 293.

²⁸ Viz Dépêche Prague n° 1033/EU, 21 octobre 1947. In: tamtéž, f°S 289–292.

²⁹ Viz Dépêche Prague n° 1156/EU, 11 décembre 1947. In: tamtéž, f°S 315–320. Viz též Tchécoslovaquie n° 49, f°S 281–286.

³⁰ David neváhá připomenout slova Josefa Holečka, podle něhož „dokud se ruští vojáci nebudou procházet po Staroměstském náměstí, československý lid nebude svoboděn“.

³¹ Viz Dépêche Prague n° 1064/EU, 5 novembre 1947. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°S 295–299.

³² Viz Télégramme Prague n°S 107–108, 24 février 1947. In: Tchécoslovaquie n° 49, f° 106. Viz též Télégramme n°S 832–835, 28 octobre 1947. In: tamtéž, f°S 259–260.

³³ Viz Dépêche Prague n° 500/EU, 23 avril 1947. In: tamtéž, f°S 155–162.

³⁴ Viz Télégramme Belgrade n°S 493–494, 11 juin 1947. In: tamtéž, f° 194.

³⁵ Viz Dépêche Prague n° 70/EU, 30 janvier 1948. In: Tchécoslovaquie n° 50, f°S 32–35.

³⁶ Tito totiž za své návštěvy v Budapešti řekl: „Hlavním kritériem přátelství a pokroku ve východní Evropě už není příslušnost k slovanským národům, nýbrž především věrnost demokracii nového typu.“

³⁷ Jak o tom svědčí např. Marshallův plán. Češi byli poněkud na okraji vznikající organizace; nechali doma existovat opozici proti komunistům. Mohou se konečně tázat, jaký by byl osud českých zemí „v případě, že by komunistickému nebo ke komunismu směřujícímu Německu bylo umožněno vstoupit do rodiny demokratických východních typů“. – Dépêche Prague n° 70/EU, 30 janvier 1948, již citováno.

³⁸ Viz Télégramme Moscou n°S 182–187, 28 janvier 1945. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°S 8–11.

³⁹ Viz tamtéž, f° 26. Tchécoslovaquie n° 48, f° 92.

⁴⁰ Télégramme Moscou n°S 182–187, 28 janvier 1945, již citováno.

⁴¹ Viz Dépêche Prague n° 55, 6 juillet 1945. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°S 27–30.

⁴² K tomuto problému stažení vojsk viz Dépêche Prague n° 461, 27 août 1945. In: tamtéž, f°S 43–52. Viz též Télégramme Prague n° 127, 28 septembre et 51, 18 octobre. In: Tchécoslovaquie n° 48, f°S 151, 155–158.

⁴³ Viz Dépêche Washington n° 1799, 19 novembre 1945. In: Tchécoslovaquie n° 48, f°S 187–188. Viz též Télégramme Prague n° 231, 17 décembre 1945. In: tamtéž, f° 200.

⁴⁴ Viz Dépêche Prague n° 279, 25 février 1946. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°S 90–92.

⁴⁵ Viz Dépêche Berne n° 683, 19 juin 1945. In: tamtéž, f°S 20–21.

⁴⁶ Viz Dépêche pour Prague n° 5, 27 juin 1945. In: tamtéž, f° 23. Viz též Dépêche Prague, 4 juillet. In: tamtéž, f° 24. V notě předané generálu Leclerkovi Keller zdůrazňuje, že SSSR důvěruje Československu a jeho demokratickému režimu ve francouzském pojetí, které se staví proti komunistickým režimům těchto národů osvobozených Rudou armádou, kde vládne chaos. Viz Tchécoslovaquie n° 60, f°S 34–39.

⁴⁷ Viz Dépêche Prague n° 55, 9 janvier 1946. In: Tchécoslovaquie n° 58, f°S 71–78.

⁴⁸ Viz Télégramme Prague n°S 142–145, 27 janvier 1946. In: tamtéž, f° 89.

⁴⁹ Konference ministrů zahraničních věcí byla zahájena v Paříži 25. dubna a trvala do 13. května, poté následovalo druhé zasedání od 15. června do 12. července. Srov. Young, J. W.: France, the Cold War and the Western Alliance 1944–1949: French foreign policy and post-war Europe. Leicester University Press 1990, s. 109–115.

⁵⁰ Viz Télégramme Prague n° 683, 11 mai 1946. In: Tchécoslovaquie n° 58, f° 111. Viz též Dépêche Prague n° 668, 13 mai. In: tamtéž, f°S 112–114.

⁵¹ Pověst Velké Británie utrpěla zvláště díky jejímu postoji ve věci útvarů bývalého Wehrmachtu, popřípadě SS, jež nebyly rozpuštěny.

- 52 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 715–724, 21 mai 1946. In: tamtéž, f^{OS} 126–128.
- 53 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 727–729, 21 mai 1946. In: tamtéž, f^O 125.
- 54 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 730–732, 22 mai 1946. In: tamtéž, f^O 130.
- 55 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 733–736, 22 mai 1946. In: tamtéž, f^{OS} 131–132.
- 56 Jeden informátor francouzského velvyslanectví v Rakousku však zastává opačný názor. Viz Tělégamme Vienne n^O 395, 23 mai 1946. In: tamtéž, f^O 136.
- 57 Viz Tělégamme Prague n^O 741, 24 mai 1946. In: tamtéž, f^{OS} 142–146.
- 58 Moskevská vláda oznamuje, že nepovažuje cestu za nezbytnou a že by tyto otázky mohly být projednány v Paříži. Viz Tělégamme Prague n^{OS} 814–815, 5 juin. In: tamtéž, f^O 164.
- 59 Georges Catroux, francouzský velvyslanec v Moskvě, se v předvečer mírové konference (jejíž zahájení bylo stanoveno na 29. července) mohl domnívat, že Moskva považovala za nezbytné domluvit se s Prahou. Viz Tělégamme Moscou n^O 1514, 21 juillet. In: tamtéž, f^{OS} 171–172.
- 60 Tělégamme Prague n^{OS} 1001–1008, 27 juillet 1946, et communiqué final. In: tamtéž, f^{OS} 181–182, 183–184.
- 61 Viz Tělégamme Prague n^O 1061, 24 août 1946. In: tamtéž, f^O 193.
- 62 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 1099–1100, 10 septembre 1946. In: tamtéž, f^O 195.
- 63 Viz Dépêche Prague n^O 1433, 27 septembre 1946. In: tamtéž, f^{OS} 201–202.
- 64 Viz Tělégammes Prague n^O 1224, 22 octobre 1946, et 1250, 26 octobre; Dépêche Prague n^O 1520/EU, 30 octobre; Tělégamme Prague n^{OS} 1334–1336, 9 novembre; Dépêche Prague n^O 1600/EU, 13 novembre. In: tamtéž, f^{OS} 204, 208–209, 214, 215–216.
- 65 Z diplomatického zdroje „seriózního a kompetentního, avšak z druhé ruky“ cituje tento důstojník výroky o „nervozitě“ v okolí generála Svobody, vyvolané sovětskými válečnými přípravami, specializovanými tábory pro výcvik záložníků, vysláním mladých ročníků do ukrajinských posádek na dobu výcviku, využitím bývalého tereziánského koncentračního tábora k internaci českých agrárníků, vzrůstajícím vřemím mezi Slováky, nespokojenými s komunistickým drancováním, pokusem o kolonizaci českého pohraničí ruskými osadníky, příkazem k evakuaci ruských rodin přechodně se zdržujících v Československu a rozsáhlým soustředováním železničních vagonů na určitých nádražích.
- 66 Viz Dépêche n^O 5633/POL od generálního komisaře pro německé a rakouské záležitosti, 5. listopadu 1946, obsahující nótu styčného důstojníka z 21. října. In: tamtéž, f^{OS} 210–212.
- 67 Viz Dépêche Prague n^O 649/EU, 20 novembre 1946. In: tamtéž, f^{OS} 217–219.
- 68 Viz Dépêche Prague n^O 277/EU, 26 février 1947. In: tamtéž, f^{OS} 223–224.
- 69 Viz Tělégamme Prague n^O 175, 12 mars 1947. In: tamtéž, f^O 225.
- 70 Viz Tělégamme Prague n^O 1149, 1er octobre 1946. In: Tchécoslovaquie n^O 49, f^O 33.
- 71 Narážka je jasná. Jan Masaryk svaluje vinu na mocnosti, které „se chtějí možná ze zaujatosti vyhnout veškeré spolupráci s malými státy v jižní a východní Evropě“. – Tělégamme Prague n^{OS} 1158–1161, 7 octobre 1946. In: tamtéž, f^O 47.
- 72 Viz Tělégamme Prague n^O 1185, 16 octobre 1946. In: tamtéž, f^{OS} 52–53.
- 73 Viz Gerbert, P.: La Construction de l'Europe. Imprimerie nationale, Paris 1963, s. 56–57.
- 74 Viz Tělégamme Prague n^O 1153, 4 octobre 1946. In: Tchécoslovaquie n^O 49, f^{OS} 34–35. K reakci komunistických orgánů viz Dépêche Prague n^O 1147, 25 septembre. In: tamtéž, f^{OS} 28–31.
- 75 Viz Dépêche Prague n^O 147, již citována.
- 76 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 1142–1143, 1er octobre 1946. In: tamtéž, f^O 32.
- 77 K této záležitosti viz Tělégamme Prague n^{OS} 1198, 1214, 18 et 19 octobre 1946. In: tamtéž, f^{OS} 54–57. K této stížnosti Spojených států je třeba připojit odmítavé stanovisko k zabavení majetku amerických občanů českého a slovenského původu.
- 78 Od Teheránu (konec listopadu – prosinec 1943), jak tvrdí Beneš, Anglosasové přestali poskytovat pomoc československé vládě a doporučovali jí, aby se obracela na Rusy: „To oni nás přesunuli do ruského pásma, a teď tam jsme.“ – Tělégamme Prague n^O 1320, 6 novembre 1946. In: tamtéž, f^{OS} 74–78.
- 79 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 186–187, 17 mars 1947. In: tamtéž, f^O 126.
- 80 „Amerika zůstává světem, který má pro řešení mezinárodních otázek svá vlastní kritéria, svou vlastní techniku a své vlastní metody. Právě pod tímto úhlem se dívám na nedávné poselství prezidenta Trumana o pomoci Turecku a Řecku, k němuž se Kongres ostatně nevyslovil.“
- 81 Dépêche Prague n^O 398/EU, 26 mars 1947. In: tamtéž, f^{OS} 127–137.
- 82 Viz Dépêche Prague n^O 408/EU, 27 mars 1947. In: tamtéž, f^{OS} 138–142.
- 83 Viz Tělégamme Prague n^O 212, 27 mars 1947. In: Tchécoslovaquie n^O 58, f^O 227.
- 84 Viz Dépêche Prague n^O 437/EU, 2 avril 1947. In: Tchécoslovaquie n^O 49, f^{OS} 145–150.
- 85 K návrhům francouzsko-československé a francouzsko-polské smlouvy viz Fejtő, F.: cit. dílo, s. 79–82. Viz též Young, J. W.: cit. dílo, s. 80–82, 122–125, 137, 148–149, 155–156.
- 86 Více podrobností lze nalézt v poznámkách o stavu francouzsko-československých vztahů. In: Tchécoslovaquie n^O 60, f^{OS} 51–54, 57 r^O–58 v^O, 87–90, octobre 1945 – mai 1946.
- 87 Viz Dépêche Prague n^O 10, 9 juin 1945. In: tamtéž, f^{OS} 15–19.
- 88 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 614–617, 27 avril 1946. In: tamtéž, f^{OS} 83–84.
- 89 Viz Tělégamme pour Prague n^{OS} 368–369, 24 avril 1946. In: tamtéž, f^O 82.
- 90 Viz Tělégamme Prague n^{OS} 931–933, 10 juillet 1946. In: tamtéž, f^{OS} 91–93.
- 91 Viz tamtéž, f^{OS} 110–114.

- ⁹² Proto se Paříž chce omezit jen na prohlášení o přátelství a spolupráci. Viz Note sous-direction d'Europe orientale (poznámka východoevropského oddělení MZV), 17 juillet 1946. In: tamtéž, f° 99.
- ⁹³ Viz Těléggramme Prague n° 1017, 7 août 1946. In: tamtéž, f°s 108 r° – 109 v°.
- ⁹⁴ Viz Těléggramme Prague n° 1062, 26 août 1946. In: tamtéž, f°s 118–120.
- ⁹⁵ Viz Těléggramme pour Moscou n° 554, Washington n° 772, 14 février 1946. In: tamtéž, f° 166. Viz též Auriol, V.: *Journal du Septennat*, t. I, 1947. A Colin 1970, s. 76.
- ⁹⁶ Byly použity tyto dvě záminky: nutnost vést předběžná jednání s Velkou Británií a moskevská konference 1947. Viz Těléggramme pour Prague n°s 84–85 et 139–140, 19–20 février 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f°s 168–169, 177–178.
- ⁹⁷ Viz Dépêche Londres n° 909, 31 mars 1947. In: tamtéž, f°s 201–203. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 114–115.
- ⁹⁸ Viz Note Europe, 24 mai 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f° 222. Byrnesův plán navrhoval odzbrojení a demilitarizaci Německa na dobu 25 let.
- ⁹⁹ Text návrhu viz tamtéž, f°s 235–237, 239–241.
- ¹⁰⁰ Viz *Tchécoslovaquie* n° 60, f°s 235–237. Viz též Těléggramme pour Prague n°s 482–491, 4 juin. In: *Tchécoslovaquie* n° 61, f°s 6–9.
- ¹⁰¹ Viz Těléggramme Prague n°s 428–434, 6 juin. In: tamtéž, f°s 17–19.
- ¹⁰² Viz Těléggramme Prague n°s 437–441, 9 juin. In: tamtéž, f°s 20–22.
- ¹⁰³ Viz Těléggramme Prague n°s 454–456, 14 juin. In: tamtéž, f°s 25–26.
- ¹⁰⁴ Viz Těléggramme Prague n°s 469–471, 18 juin, et 488–490, 20 juin. In: tamtéž, f°s 42, 49–50.
- ¹⁰⁵ Viz Těléggramme Prague n°s 516–518, 26 juin. In: tamtéž, f° 54.
- ¹⁰⁶ Viz Těléggramme Prague n°s 533–536, 1er juillet. In: tamtéž, f°s 57–58.
- ¹⁰⁷ Více podrobností viz Těléggramme Prague n°s 540–546, 547–550, 3 juillet. In: tamtéž, f°s 64–66, 67–68.
- ¹⁰⁸ Viz Těléggramme Prague n° 587, 9 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f°s 219–220 ter.
- ¹⁰⁹ Viz Těléggramme Prague n°s 561–563, 4 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 61, f°s 69–70.
- ¹¹⁰ Viz Auriol, V.: cit. dílo, s. 323–324. Viz též Fejtö, F.: cit. dílo, s. 84–85.
- ¹¹¹ Viz Dépêche Prague n° 706/EU, 2 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f°s 210–215.
- ¹¹² Text těchto dvou dokumentů viz Dépêche Prague n° 712/DE, 8 juillet. In: tamtéž, f°s 216–218. Viz též *Tchécoslovaquie* n° 58, f°s 245–247.
- ¹¹³ Viz Těléggramme Moscou n° 2081, 7 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 58, f° 244.
- ¹¹⁴ Viz Těléggramme Moscou n°s 2097–2098, 11 juillet. In: tamtéž, f° 249.
- ¹¹⁵ Viz Těléggramme Prague n° 587, 9 juillet. In: tamtéž, f°s 219–220 ter. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 332–333.
- ¹¹⁶ Viz Těléggramme Moscou n°s 2101–2102, 11 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 58, f° 250. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 340–341.
- ¹¹⁷ Viz Těléggramme Prague n° 611, 13 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 58, f° 252.
- ¹¹⁸ Viz Těléggramme Prague n° 614, 14 juillet. In: tamtéž, f°s 253–254.
- ¹¹⁹ Viz Těléggramme Prague n° 623, 15 juillet. In: tamtéž, f°s 255–259. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 350. Viz rovněž Fejtö, F.: cit. dílo, s. 87–89. Fejtö zde reprodukuje zprávu náměstka ministra zahraničního obchodu Loebela. Zpráva Maurice Dejeana se jí inspiruje téměř slovo za slovem.
- ¹²⁰ Viz Těléggramme Varsovie n°s 1440–1441, 21 juillet. In: *Tchécoslovaquie* n° 58, f° 273.
- ¹²¹ Viz Dépêche Moscou n° 833/EU, 5 septembre. In: tamtéž, f°s 84–87.
- ¹²² Viz Dépêche Prague n° 751, 16 juillet. In: tamtéž, f°s 260–271.
- ¹²³ Viz Těléggramme Prague n° 646, 23 juillet. In: tamtéž, f° 274.
- ¹²⁴ Viz Dépêche Belgrade n° 443, 4 août. In: tamtéž, f°s 277–278.
- ¹²⁵ Viz Těléggramme Prague n° 7727, 4 septembre. In: tamtéž, f°s 281–282.
- ¹²⁶ Viz Dépêche Prague n° 998/EU, 1er octobre. In: tamtéž, f°s 235–238.
- ¹²⁷ Viz Dépêche Prague n° 1002/EU, 1er octobre. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f°s 252–256.
- ¹²⁸ Viz Dépêche Washington n° 2150/EU, 28 octobre 1947. In: tamtéž, f°s 261–263.
- ¹²⁹ Viz Těléggramme Prague n°s 978–982, 4 décembre 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 58, f°s 311–312.
- ¹³⁰ Podle Ripky SSSR nechápe vývoj situace v Československu. Viz Těléggramme Moscou n° 3197, 5 décembre 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f°s 279–280.
- ¹³¹ K této události viz Fejtö, F.: cit. dílo, s. 103–109. Viz rovněž Luža, R.: *Entre démocratie et communisme 1945–1948*. In: Matey, Luža: *La République tchécoslovaque 1948–1948. Une expérience de démocratie*. Librairie du Regard 1987, s. 391–392.
- ¹³² Viz Těléggrammes Prague n°s 948–957, 22 novembre 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 61, f°s 134–137. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, t. I, s. 584.
- ¹³³ „Pro nás bude rok 1948 tvrdý. Doufám, že se budeme moci udržet díky prestiži prezidenta Beneše. Kdyby se však měla mezinárodní krize dále protahovat, měl bych vážné obavy o možnostech udržet režim, který by se shodoval s našimi národními tradicemi a s hlubokými tužbami našeho lidu.“ – Těléggramme Prague n° 1028, 12 décembre 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f°s 287–290.
- ¹³⁴ O znepokojení, které v této věci projevil Ripka před Mikojanem, viz Těléggramme Prague n° 1057, 26 décembre 1947. In: *URSS 1944–1949*, n° 37, f°s 95–96.
- ¹³⁵ Viz Těléggramme Prague n° 3, 2 janvier 1948. In: *Tchécoslovaquie* n° 50, f°s 1–9.
- ¹³⁶ Viz Těléggramme Prague n° 123, 13 février 1948. In: tamtéž, f°s 36–40.
- ¹³⁷ Viz Dépêche Milan n° 883/EU, 20 décembre 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f°s 295–297.

- ¹³⁸ Viz Tělégamme Prague n° 138, 15 février 1948. In: Tchecoslovaquie n° 50, f°s 41–43. Viz též Auriol, V.: Journal du Septennat, t. II, 1948. A. Colin, s. 99.
- ¹³⁹ Viz Dépêche Prague n° 53, 23 janvier 1948. In: Tchecoslovaquie n° 50, f°s 23–26.
- ¹⁴⁰ Viz Tělégamme Prague n°s 319–320, 11 mars 1948. In: tamtéž, f° 56.
- ¹⁴¹ Viz Tělégamme Londres n°s 268–273, 22 janvier 1948. In: Tchecoslovaquie n° 58, f°s 323–324.
- ¹⁴² Viz Tělégamme Prague n° 23, 9 janvier 1948. In: Tchecoslovaquie n° 50, f°s 10–11.
- ¹⁴³ Viz Tělégamme Prague n°s 35–38, 13 janvier 1948. In: tamtéž, f°s 13–14.
- ¹⁴⁴ Viz Tělégamme Prague n°s 47–50, 16 janvier 1948. In: tamtéž, f°s 16–17.
- ¹⁴⁵ Zatímco Dixon varuje svého partnera před balkánskými komplikacemi, Clementis namítá připomínkou nadcházejícího politického jednání mezi Velkou Británií, Francií a státy Beneluxu (které pak v březnu vyústilo v Bruselskou smlouvu).
- ¹⁴⁶ Viz Tělégamme Prague n° 61, 23 janvier 1948. In: tamtéž, f°s 27–29.
- ¹⁴⁷ Viz Tělégamme Belgrade n°s 112–113, 17 février 1948. In: Tchecoslovaquie n° 58, f° 326.
- ¹⁴⁸ Viz Tělégamme Prague n°s 174–175, 19 février 1948. In: tamtéž, f° 328. Viz též Tělégamme n°s 176–178, tentýž den.
- ¹⁴⁹ Tělégamme Prague n°s 219–225, 23 février.
- ¹⁵⁰ Viz Tělégamme Prague n°s 240–241, 24 février.
- ¹⁵¹ Viz Tělégamme Berlin n°s 526–537, 2 mars 1948. In: Tchecoslovaquie n° 58, f° 331.
- ¹⁵² Informace získané od politického uprchlíka. Viz Tělégamme Vienne n°s 300–301, 22 mars 1948. In: tamtéž, f° 347.
- ¹⁵³ Viz Tělégamme Moscou n°s 403–408, 27 février. In: tamtéž, f°s 329–330.
- ¹⁵⁴ Viz Tělégamme Prague n°s 270–272, 27 février. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, t. II, s. 115 (28. únor).
- ¹⁵⁵ Viz Tělégamme Prague n° 309, 7 mars. In: Tchecoslovaquie n° 58, f°s 332–345. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, t. II, s. 182. Viz rovněž Fejtö, F.: cit. dílo, s. 223.
- ¹⁵⁶ Viz Rupnik, J.: Histoire du parti communiste tchecoslovaque. Des origines à la prise du pouvoir. Presses FNSP 1981, s. 168–172.

Poznámka: Stat' byla přeložena z Revue d'Histoire Diplomatique, I/1997.